

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм. – К.: Основи, 1998. – С. 8-9.
2. Мишин А.А. Центральные органы власти буржуазных государств. – М.: Изд-во Московского университета, 1992. – С. 160.
3. Чиркин В.Е. Основы конституционного права: Учебное пособие. – М.: Манускрипт, 2006. – С. 186.
4. Конституції держав Європи та Азії. – К.: Укр. Правн. Фундація. Вид-во “Право”, 2008. – С. 207.
5. Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства. М.: Т-во И.Д. Сытина, 1908. – С. 458.
6. Мишин А.А., Барабашев Г.В. Государственное право буржуазных и развивающихся стран: Учебник. – М.: Юридическая литература, 1989. – С. 163-164.
7. Відомості Верховної Ради України. – 1990. – № 30. – ст. 429.
8. Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 42. – ст. 395.
9. Комментарий к Конституции Российской Федерации (Общ. ред. Ю.В. Кудрявцева. – М.: Фонд “Правовая культура”, 1996. – С. 396.
10. Тодыка Ю.Н Конституционное право Украины: отрасль права и наука: Учебное пособие. – Симферополь: Таврида, 1997. – С. 17.
11. Конституции буржуазных государств: Учебное пособие (сост. В.В. Маклаков). – М.: Юридическая литература, 1982. – С. 19.
12. Политические институты США: история и современность (Борисюк В.И., Джапаридзе Т.З., Зяблюк Н.Г. и др. – М.: Наука, 2008. – С. 23-25.

УДК 342.4.01 (477)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ ЯК САМОСТІЙНОГО ЕЛЕМЕНТА МЕХАНІЗМУ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Приходько Х.В., к.ю.н., доцент

Академія муніципального управління

Бровченко Н.В., слухач магістратури

Запорізький національний університет

У статті аналізуються проблемні питання теорії юридичних фактів у сучасному конституційному праві України, надається авторське визначення поняття юридичних фактів та визначається місце та роль юридичного факту в структурі механізму конституційно-правового регулювання.

Ключові слова: юридичний факт у конституційному праві, механізм конституційно-правового регулювання, конституційно-правові відносини, гіпотеза конституційно-правової норми.

Приходько Х.В., Бровченко Н.В. ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКТА КАК САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ЭЛЕМЕНТА МЕХАНИЗМА КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ / Академия муниципального управления, Запорожский национальный университет, Украина

В статье анализируются проблемные вопросы теории юридических фактов в современном конституционном праве Украины, дается авторское определение понятия юридических фактов и определяется место и роль юридического факта в структуре механизма конституционно-правового регулирования.

Ключевые слова: юридический факт в конституционном праве, механизм конституционно-правового регулирования; конституционно-правовые отношения, гипотеза конституционно-правовой нормы.

Prikhod'ko K.V., Brovchenko N.V. PROBLEM OF LEGAL FACT DETERMINATION AS INDEPENDENT ELEMENT OF MECHANISM OF CONSTITUTIONALLY-LEGAL ADJUSTING / Academy of municipal management, Zaporizhzhya national university, Ukraine
In the article the problem questions of theory of legal facts are analyzed in a modern constitutional right for Ukraine, author's determination of legal facts concept is given and the location and role of legal fact is determined in the structure of mechanism of the constitutionally-legal adjusting.

Key words: a legal fact in a constitutional right, mechanism of the constitutionally-legal adjusting; constitutionally-legal relations, hypothesis of constitutionally-legal norm.

У процесі розвитку конституційно-правових відносин можна спостерігати, що вони є досить динамічними та мобільними, особливо в сучасних умовах державотворення, відображаючи зміни, які відбуваються в політико-правовому житті суспільства, вони виникають, постійно змінюються чи припиняються, що обумовлено різноманітними причинами, фактами в житті суспільства чи окремих його членів. Але для того, щоб ці факти набули юридичного значення, щоб вони обумовили виникнення чи припинення конституційних правовідносин, необхідно поширення на них дії конституційних норм.

Сучасна наука конституційного права і конституційно-правові відносини взагалі знаходяться на стадії глибокого реформування, особливо в контексті проведення конституційно-правової реформи. З огляду на це, останнім часом спостерігається загострення наукового інтересу до проблем реалізації конституційних норм, яке можливе лише за настання юридичних фактів, внаслідок чого відбувається рух конституційних правовідносин. Проблема заслуговує на увагу ще й тому, що юридичні факти в конституційному праві більш ніж в інших галузях пов'язані з розвитком України як незалежної, правової демократичної держави, оскільки всі вони, незалежно від їх змісту і взаємозв'язку з волею людини, так чи інакше тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення правовідносин, пов'язаних зі здійсненням народовладдя чи забезпеченням його основних конституційних засад.

Метою даної статті є дослідження правової природи юридичного факту в конституційному праві та визначення його як самостійного елемента структури механізму конституційно-правового регулювання.

Дослідженню юридичних фактів у науці конституційного права приділяється недостатньо уваги, хоча їм притаманна провідна роль серед інших галузей права, оскільки юридичні факти, які породжують конституційно-правові відносини, тягнуть за собою виникнення не тільки конституційно-правових відносин, але й одночасно і цивільно-правових, адміністративно-правових, міжнародно-правових, трудових тощо. Слід зазначити, що вивченням правової природи юридичних фактів у конституційному праві займалися такі вчені, як: Ебзєєв Б.С., Казанчев Ю.Д., Козлова Є.І., Кутафін О.Є., Лучін Л.О., Стрекозов В.Г., Супрунюк Є.В., Тодика Ю.М., Шумський І.Н. та інші.

Грунтовне дослідження юридичних фактів ми можемо спостерігати також у загальній теорії держави та права, і можемо серед дослідників назвати: Алексєєва С.С., Венгерова А.Б., Ісакова В.Б., Кечек'яна С.Ф., Лазарева В.В., Піголкіна А.С., Матузова Н.І., Малько А.В., Толстого Ю.К., Халфіної Р.Й., Черданцева А.Ф. Вважаємо, що методологічні положення загальної теорії держави і права про юридичні факти повинні бути використані при дослідженні поняття та сутності юридичних фактів в конституційному праві.

Теоретичним підґрунтям змістовного навантаження дефініції „юридичний факт”

виступає загальнотеоретична категорія „факт”.

В енциклопедичній літературі під фактом (від лат. *factum* – зроблене, те, що здійснилося) розуміють дійсну, не вигадану подію, те, що реально відбулося. Під словом “факт” прийнято також розуміти судження або в інший спосіб зафіксовану реальність [1, 458]. У першому випадку „факт” репрезентується як об’єктивне буття незалежне від суб’єкта, тобто доцільно вести мову про реальний факт. У другому – факт інтерпретується у зв’язку із суб’єктом, його реакцією на факт та з інтелектуальною діяльністю суб’єкта, об’єктом якого є той чи інший факт, тобто мова вже йдеться про факт відображений. Така двозначність слова призводить до плутанини, непорозуміннь, оскільки під самим словом розуміють різні речі.

У сучасній правовій доктрині під юридичними фактами розуміються конкретні життєві обставини, які викликають у відповідності до норм права настання тих чи інших правових наслідків – виникнення, зміну чи припинення правових відносин.

Розглянемо більш конкретно думки деяких учених для більш повного уявлення про правову природу юридичного факту в загальній теорії права.

З.Д. Іванова вважає, що юридичні факти виступають безпосередньою підставою виникнення суб’єктивних прав громадян у конкретних правовідносинах та посідають самостійне місце в механізмі правового регулювання, обґрунтовуючи це тим, що вони є необхідною ланкою в переході від державного нормативного регулювання суспільних відносин до індивідуального, піднормативного регулювання через передбачені в нормах права суб’єктивні права та юридичні обов’язки, що їм кореспондуються [2, 32].

Іншої точки зору дотримується В.С. Основін, який розуміє під юридичними фактами виключно умови, з якими норми права пов’язують виникнення, зміну чи припинення правових відносин [3, 26].

Юридичними фактами, на думку С.Ф. Кечек’яна, є “факти чи події, з наявністю яких норми права пов’язують настання певних юридичних наслідків, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин, прав чи обов’язків тих чи інших осіб” [4, 161, 164]. Отже, на його думку, необхідною передумовою виникнення, зміни чи припинення правовідносин є норми права, у яких виражена воля держави, і саме вони пов’язують із тими чи іншими фактами юридичні наслідки в усіх конкретних випадках, де ці факти відповідають змісту правових норм. За відсутності відповідних норм права юридичні факти не стають юридично релевантними і ніяких правовідносин не викликають. Хоча він і погоджується з тим, що безпосередньою причиною виникнення, зміни та припинення правовідносин все ж є юридичні факти.

Іншої точки зору дотримується О.Ф. Скакун, яка вважає, що юридичний факт – це передбачена нормами права конкретна соціальна обставина (подія, дія, стан), яка є підставою для настання певних юридичних наслідків. Вчена вважає, що за наявності норм права але без юридичного факту правовідносини не можливі [5, 605].

В.П. Нагребельний та П.М. Рабінович вважають, що юридичними називають лише ті факти, які тягнуть за собою певні правові наслідки, конкретизують зміст взаємних прав та обов’язків відповідних суб’єктів права [6, 981].

Відомий російський учений М.М. Марченко вказує, що юридичні факти являють собою різноманітні життєві обставини, умови і фактори, які визначаються в нормах права, точніше – в їх гіпотезах, слугують неодмінною умовою виникнення, зміни та припинення правовідносин, тягнуть за собою суб’єктивні права та юридичні обов’язки учасників правовідносин і забезпечуються державним примусом [7, 664-665].

У галузі ж конституційного права юридичні факти, як вже зазначалось, є малодослідженими, хоча вважаємо за необхідне розглянути існуючі думки як

російських, так і українських учених-конституціоналістів, які тим чи іншим чином торкалися даної проблеми у своїх працях.

Досить цікавою є думка російського вченого В.О. Лучина, який вважає, що динаміка конституційних правовідносин: виникнення, зміна та припинення пов'язана з юридичними фактами – життєвими явищами та обставинами, певним чином вираженими зовні і такими, що несуть інформацію про стан суспільних відносин, які входять до предмета конституційного регулювання [8, 127]. Він також вважає, що юридичні факти в тій чи іншій формі містяться в конституційних нормах чи то мають самостійне конституційне значення. Вони викликають передбачені конституційними нормами правові наслідки і начебто вводять суб'єктивні права і обов'язки в механізм конституційного регулювання, наповнюють юридичним змістом конституційні правовідносини.

Виникненню конкретного конституційно-правового відношення на базі правової норми, пишуть інші російські вчені Є.І. Козлова та О.Є. Куцафін [9, 123], передусе юридичний факт, з якого починається реалізація правової норми. Завдяки юридичному факту конкретний суб'єкт права стає учасником даного правовідношення, власником відповідних правообов'язків.

Також варто зазначити, що юридичні факти в муніципальному праві досліджувались російським ученим О.М. Костюковим [10, 122], і які він визначає як ті явища реального життя, які приводять муніципально-правову норму в рух, викликають її реалізацію в правових відносинах, перетворюють суб'єкти муніципального права на суб'єкти конкретних муніципально-правових відносин. Автор є прибічником теорії, за якою юридичні факти виступають активним, дієвим елементом муніципально-правового регулювання місцевого самоврядування.

Серед українських учених-конституціоналістів, які займались дослідженням теорії конституційних юридичних фактів, можна назвати Ю.М. Тодику та Є.В. Супрунюка [11, 36]. Як і інші вчені [12, 23], вони вважають, що юридичний факт передусе виникненню конституційно-правових відносин, з нього починається реалізація конституційно-правової норми, і, завдяки юридичному факту, конкретний суб'єкт стає учасником даного правовідношення, є власником певних прав та обов'язків.

Інші вчені (А.М. Колодій та А.Ю. Олійник) відзначають важливу роль юридичних фактів у механізмі забезпечення реалізації прав та свобод та обов'язків людини і громадянина і визначають їх як конкретні життєві обставини, які передбачені нормами права, що обумовлюють виникнення, зміни та припинення правовідносин [13, 239].

Більш ґрунтовно юридичні факти в конституційному праві досліджували В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко, які вводять у конституційне право таку правову категорію, як “конституційний юридичний факт” і визначають його як: „передбачені чи санкціоновані конституційно-правовою нормою причина або наслідок діяльності чи поведінки суб'єктів конституційно-правових відносин, або дії об'єктивних обставин, що зумовлюють виникнення, зміну та припинення конституційно-правових відносин” [14, 497]. Вони також є прибічниками дуалістичної теорії конституційних юридичних фактів, яка полягає в тому, що вони можуть бути як причиною, так і наслідком конституційно-правових відносин.

Отже, узагальнюючи викладене вище, вважаємо, що юридичний факт це: по-перше – це конкретні життєві обставини, явища, елементи соціальної дійсності, по-друге – це обставини, визнані нормами права, прямо чи опосередковано відображені в законодавстві, оскільки вони переважно точно або в загальному вигляді передбачаються гіпотезою правової норми.

Отже, юридичні факти в конституційному праві – це ті явища реальної дійсності, які

приводять у рух норму даної галузі, викликають її застосування, перетворюючи суб'єкти конституційного права на суб'єкти конкретного конституційно-правового відношення.

Узагальнюючи викладене, можна надати наступне визначення юридичним фактам у конституційному праві. Юридичні факти в конституційному праві – це конкретні життєві, соціально значущі обставини, передбачені в гіпотезі конституційно-правової норми, які залежать або не залежать від волі суб'єкта конституційно-правових відносин, можуть бути як причиною, так і наслідком їх виникнення та зумовлюють виникнення, зміну чи припинення цих правовідносин.

Оскільки, як вже зазначалося, у сучасній юриспруденції юридичні факти досліджуються як самостійні фрагменти правової дійсності, так і в механізмі правового регулювання суспільних відносин. Тут виявляється багато в чому єдиний підхід до визначення поняття, місця і функціонального призначення юридичних фактів у процесі регулювання суспільних відносин.

Особливість же механізму конституційно-правового регулювання полягає в тому, що воно є фундаментом, базою всього механізму правового регулювання, визначаючи його основні принципи, головний зміст та загальну спрямованість. Передбачаючи стратегію галузевого регулювання, воно вказує на об'єктивно обумовлені тенденції розвитку суспільних явищ; притаманний йому комплексний характер, забезпечує єдність усього механізму правового регулювання, інтегруючи усі галузі права.

Спочатку ідею механізму впливу права на суспільні відносини висунув Н.Г. Александров. Визначені теоретичні узагальнення по даній проблемі були проведені Л.С. Явичем [15, 172], а трохи пізніше В.М. Горшеневим [16, 174].

На думку Н.Г. Александрова, ланками, тобто структурою механізму правового регулювання є:

- 1) установлення правового статусу особи;
- 2) додання відомим видам життєвих фактів значення юридичних фактів;
- 3) установлення моделей правовідносин;
- 4) установлення мір правової охорони і юридичної відповідальності [17, 542-545].

Але свого розгорнутого обґрунтування дана ідея набула в роботах С.С. Алексєєва. Запропонована ним конструкція майже не зазнала істотних змін.

У відповідності до стадій правового регулювання С.С. Алексєєв виділяє три основні елементи (ланки) в механізмі правового регулювання:

- 1) юридичні норми;
- 2) правові відносини;
- 3) акти реалізації прав і обов'язків.

Факультативним елементом є акти застосування права [18, 145].

Таке уявлення про структуру механізму правового регулювання дуже поширене, але не є єдиним, існують інші точки зору.

Так, А.В. Малько виділяє наступні основні стадії та елементи правового регулювання:

- 1) норма права;
- 2) юридичний факт або фактичний склад із таким вирішальним фактом, як організаційно-виконавчий правозастосовчий акт;
- 3) правовідношення;

- 4) акти реалізації прав і обов'язків;
- 5) охоронний правозастосовчий акт (факультативний елемент) [19, 627].

Юридичний факт виступає другим елементом правового регулювання. Однак деякі дослідники не визнають за юридичними фактами статусу самостійного елемента механізму правового регулювання, думаючи, що значення юридичних фактів зводиться до того, щоб забезпечити перехід від однієї стадії правового регулювання до іншої. „Сам по собі юридичний факт, – пише, наприклад, Ю.І. Гревцов, – є життєвою обставиною, з якою норма права зв'язує виникнення, або зміну припинення правовідношення. Отже, юридичний факт – необхідна передумова правового відношення і не більше” [20, 73].

У противагу цьому ми приєднуємося до думки вчених, які вважають, що юридичні факти виконують у механізмі правового регулювання ряд самостійних завдань. Самостійність юридичних фактів у механізмі правового регулювання, на думку В.Б. Ісакова, визначається тим, що вони зв'язані не тільки з правовідносинами, але і з іншими елементами механізму правового регулювання. Правильне закріплення юридичних фактів у гіпотезах юридичних норм – одне із завдань, що стоїть перед правотворчими органами при розробці нормативно-правових актів. Повне, точне і достовірне встановлення юридичних фактів – необхідна передумова для застосування правових норм [21, 56].

Роль юридичних фактів у механізмі правового регулювання, на нашу думку, не вичерпується утворенням, зміною і припиненням правовідносин. Ми вважаємо, що встановлення видів життєвих фактів (або групи таких фактів), які мають юридичні наслідки є самостійним елементом у механізмі конституційно-правового регулювання, оскільки від правильного визначення юридичних фактів залежить ефективність застосування норм права.

Підсумовуючи викладене, ми дійшли висновку, що юридичні факти посідають окреме місце в структурі конституційно-правового механізму реалізації норм права і є самостійним її елементом, оскільки визначення юридичних фактів, правильне відображення в гіпотезах правових норм сприятиме найбільшому практичному ефекту в процесі розробки та реалізації українського законодавства. Ґрунтовне ж дослідження структури механізму правового регулювання, з'ясування його елементів і їхньої ролі в механізмі конституційно-правового регулювання – важливий крок до правильної й ефективної реалізації конституційних норм права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Философский словарь / Под ред Г. Шишкоффа. – М.: Республика, 2003. – С. 458.
2. Иванова З.Д. Юридические факты и возникновение субъективных прав граждан // Советское государство и право. – 1980. – №2. – С. 32.
3. Основин В.С. Советские государственно-правовые отношения. – М.: Юридическая литература, 1965. – С. 26.
4. Кечекьян С.Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1958. – С. 161, 164.
5. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс). – Х.: Эспада, 2005. – С. 605.
6. Нагребельний В.П., Рабинович П.М. Юридичний факт / Великий енциклопедичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2007. – С. 981.
7. Марченко М.Н. Юридический факт / Конституционное право. Энциклопедический

- словарь / Отв. ред. С.А. Авакьян. – М.: НОРМА, 2001. – С. 664-665.
8. Лучин В.О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. – М.: ЮНИТИ ДАНА, 2002. – 687 с.
 9. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России. – М.: Юристъ, 1999. – 520 с.
 10. Костюков А.Н. Муниципальное право как отрасль российского права (предмет, принципы, режимы, конструкции, система) / Дисс. ...доктора. юр. наук: 12.00.02 – конституционное, муниципальное право / Костюков Александр Николаевич, Омск, 2003. – 478 с.
 11. Тодыка Ю.Н., Супрунюк Е.В. Конституционное право Украины: отрасль права и наука. – Симферополь: Таврида, 1997. – С. 36.
 12. Гарчева Л.П., Ярмыш А.Н. Конституционное право Украины. – Симферополь: ДОЛЯ, 2002. – 300 с.
 13. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
 14. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2006. – С. 497.
 15. Явич Л.С. Проблемы правового регулирования советских отношений. – М.: Госполитиздат, 1961. – С. 172.
 16. Горшенев В.М. Участие общественных организаций в правовом регулировании. – М.: Политиздат, 1963. – С. 174.
 17. Александров Н.Г. Законность и правоотношения в советском обществе. – М.: Госюриздат, 1955. – С. 163.
 18. Алексеев С.С. Теория права. – М.: БЕК, 1994. – С. 145.
 19. Теория государства и права Курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – С. 627.
 20. Гревцов Ю.И. Проблемы теории правового відношення. – Л.: БРЕШУ, 1981. – С. 73.
 21. Исаков В.Б. Юридические факты в советском праве. – М.: Юридическая литература, 1984. – 144 с.

УДК 342.511: 342.4 (477)

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Сінельник Р.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті досліджується правова природа дискреційних (на власний розсуд) повноважень Президента України в контексті проведення конституційної реформи.

Ключові слова: дискреційні повноваження, Президент України, конституційна реформа, контрасигнатура, Прем'єр-міністр, механізм здійснення державної влади.